

січовика–здобичника, заснованої на ідейно–політичному компоненті і спрямованої на утвердження Запорозжям в тогочасних реаліях власного історичного буття.

Список використаних джерел

1. Мільчев В. І. Соціальна історія запорозького козацтва кін. XVII–XVIII ст.: джерелознавчий аналіз / В. І. Мільчев. – Запоріжжя: АА Тандем, 2008. – 369 с.
2. Василенко І. В. Концепція соціальної мотивації: методологічний аналіз: Дисс. ... доктора філософських наук: 09.00.11 / Василенко Інна Вікторівна. – Волгоград, 1999. – 373 с.
3. Архів Коша Нової Запорозької Січі. Корпус документів 1734–1775 / [упоряд. Л. З. Гісцова та ін.]. – К.: Білоцерківська книжкова фабрика, 1998. – (Джерела з історії українського козацтва). Т.2. – 2000. – 748 с.
4. Акты о гайдамаках (1700–1768) // Архив Юго–Западной России. – Ч.3. – Т.3. – К., 1876. – 897 с.
5. Центральний державний історичний архів в м. Києві. – Ф.56. – Оп.3. – Од. зб. 878. – 302 арк.
6. Там само. – Ф.269. – Оп.1. – Од. зб. 3606. – 52 арк.
7. Там само. – Ф.56. – Оп.3. – Од. зб. 1630. – 29 арк.
8. Там само. – Ф.56. – Оп.3. – Од. зб. 973. – 34 арк.
9. Там само. – Ф.56. – Оп.3. – Од. зб. 1028. – 56 арк.
10. Там само. – Ф.229. – Оп.1. – Од. зб. 83. – 250 арк.
11. Архів Коша Нової Запорозької Січі. Корпус документів 1734–1775 / [упоряд. Л. З. Гісцова та ін.]. – К.: ЗАТ ВІПОЛ, 1998. – (Джерела з історії українського козацтва). Т.3. – 2003. – 951 с.
12. Мамардашвили М. Психологическая топология пути М. Пруст «В поисках утраченного времени» / М. Мамардашвили. – СПб.: РХГУ – журнал «Нева», 1997. – 411 с.

References

1. Mil'chev V. I. Social'na istorija zaporoz'kogo kozactva kin. XVII–XVIII st.: dzhereloznavchij analiz / V. I. Mil'chev. – Zaporizhzhya: AA Tandem, 2008. – 369 s.
2. Vasilenko I. V. Konceptija social'noj motivacii: metodologicheskij analiz: Diss. ... doktora filosofskih nauk: 09.00.11 / Vasilenko Inna Viktorovna. – Volgograd, 1999. – 373 s.
3. Arhiv Kosha Novoji Zaporoz'koi Sichi Korpus dokumentiv 1734–1775 / [uporyad. L. Z. Giscova ta in.]. – K.: Bilocerktiv'ska knyzhkova fabryka, 1998. – (Dzherela z istoriji ukrajins'kogo kozactva). Т.2. – 2000. – 748 s.
4. Akty o hajdamakah (1700–1768) // Arhiv Yugo–Zapadnoj Rossiji. – Ч.3. – Т.3. – К., 1876. – 897 s.
5. Central'nij derzhavnij istorychnij arhiv v m. Kyjevi. – Ф.56. – Оп.3. – Од. зб. 878. – 302 арк.
6. Там само. – Ф.269. – Оп.1. – Од. зб. 3606. – 52 арк.
7. Там само. – Ф.56. – Оп.3. – Од. зб. 1630. – 29 арк.
8. Там само. – Ф.56. – Оп.3. – Од. зб. 973. – 34 арк.
9. Там само. – Ф.269. – Оп.1. – Од. зб. 1028. – 56 арк.
10. Там само. – Ф.229. – Оп.1. – Од. зб. 83. – 250 арк.
11. Arhiv Kosha Novoji Zaporoz'koi Sichi Korpus dokumentiv 1734–1775 / [uporyad. L. Z. Giscova ta in.]. – K.: ZAT VIPOL, 1998. – (Dzherela z istoriji ukrajins'kogo kozactva). Т.3. – 2003. – 951 s.
12. Mamardashvili M. Psihologicheskaja topologija puti M. Prust «V poiskah utrachennogo vremeni» / M. Mamardashvili. – SPb.: RHGU – zhurnal «Neва», 1997. – 411 s.

Baranovskiy O. A., postgraduate student, M. S. Hrushevsky Institute of ukrainian archeography and source studies NAS of Ukraine (Ukraine, Kyiv), a.baranowski@ukr.net

The social motivation of Zaporizhzhya hajdamak robberies in period of New Sich

The article researches the social nature of Zaporizhzhya hajdamak robberies during the XVIII cent and represent the problem in documents as pre-condition of reconstruct the robber's world outlook and values. Hierarchy of motives, that acquire dynamics in the moods of cossacks society in accordance with social moment and evolution the complement of detachment was analyzed. The important role of theme emphasizes in the conceptualization of Zaporizhzhya hajdamak robberies. Method of modeling is widely applied by author in analysis of social processes. Received conclusions is outlines the bounds of sources massif on problem and represent the basic character of idea–political motivation in robberies. Conceptual means of progress the theme in direction to the structural the phenomenon of Zaporizhzhya hajdamak robberies, peculiarities of relations inside the cossack society, and types of marches was ascertained.

Keywords: Zaporizhzhya, hajdamak movement, record of interrogation, testimony, social motivation, lokalization of robberies, hierarchy of motives, dynamics of marches.

Baranovskiy A. A., aspirant, Institut ukrainской археографии и источниковедения им. М. С. Грушевского НАН Украины (Украина, Киев), a.baranowski@ukr.net

Социальная мотивация гайдамаческих походов запорожцев во времена Новой Сечи

Исследуется проблема социальной природы разбойнических выступлений запорожцев на протяжении XVIII в., а также ее отражение в документах, на основании которых реконструируются мировоззренческие и ценностные установки грабителей. Анализируется иерархия мотивов, которая приобретает динамику в общих настроениях сечевиков на основании эволюции социального состава отрядов и в соответствии с социальным моментом. Подчеркивается определяющая роль темы в концептуализации проблемы запорожского гайдамачества. В исследовании при анализе социальных процессов нашел широкое применение метод моделирования. Полученные выводы очерчивают границы источникового массива по проблеме и отражают базовый характер в грабежах идейно–политического компонента мотивации. Определены концептуальные выходы на структурирование явления запорожского гайдамачества, выявление особенностей отношений внутри сечевой громады и типологизацию походов.

Ключевые слова: Запорожье, гайдамачество, протокол допроса, свидетельство, социальная мотивация, иерархия мотивов, локализация выступлений, динамика походов.

* * *

УДК 634.8(477)

Животівська Д. М.,
аспірантка, ДВНЗ «Переяслав–Хмельницький педагогічний університет ім. Г. Сковороди» (Україна, Переяслав–Хмельницький), diana7454@ukr.net

ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ФІЗИКО–МАТЕМАТИЧНИХ ТОВАРИСТВ УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

На основі літератури, опублікованих джерел та періодичних видань здійснений аналіз просвітницької діяльності Київського фізико–математичного товариства, Харківського математичного товариства та Новоросійського математичного товариства. У дослідженні розкрито основні напрямки діяльності товариств, що полягали в організації публічних лекцій, видавничій діяльності, розробці підручників, обміні науковою інформацією між вітчизняними та зарубіжними вченими. Члени фізико–математичних товариств брали участь у громадських заходах, присвячених святкуванню ювілеїв видатних науковців, у проведенні виставок, з'їздів. Проаналізовано видавничу діяльність наукових товариств, що сприяло поширенню фізико–математичних знань. Один з напрямків видавничої діяльності полягав в налагодженні випуску періодичних збірників, журналів, записок, праць, в яких відбивалися і наукові досягнення, і поточне життя.

У процесі дослідження було з'ясовано, що наукова і просвітницька діяльність товариств при університетах безумовно сприяла вихованню в них висококваліфікованих наукових кадрів. Поряд з широкою науково–дослідною і просвітницькою практикою в зарубіжні наукові відрядження, публікації праць в іноземних журналах, з метою популяризації досягнень українських науковців.

Ключові слова: фізико–математичні товариства, періодичні видання, з'їзди, міжнародні конгреси, публічні лекції, протоколи засідань.

Для сьогодення вивчення досвіду діяльності наукових товариств є дуже важливим у процесі культурних та наукових змін України. Громадсько–наукові об'єднання створювалися з метою розв'язання як наукових проблем, так і питань освітнього, педагогічного та просвітницького характеру.

Функціонування наукових товариств викликає значний інтерес серед науковців, проте відсутнє системне та комплексне опрацювання документів та літератури і висвітлення просвітницької діяльності фізико–математичних товариств України в другій половині XIX – на початку XX століття.

Результати дослідження можуть бути використанні для створення цілісної картини діяльності наукових товариств.

Діяльності природничо-наукових товариств та природознавства в цілому присвячені дослідження відомих вітчизняних вчених О. Я. Пилипчука, С. П. Рудої, В. С. Савчука, Ю. О. Храмова та ін. Педагогічну та просвітницьку діяльність фізико-математичних товариств вивчали О. М. Микитюк, Т. М. Кравченко, В. С. Савчук, Н. М. Кушлакова, Г. С. Бобрицька, І. В. Фурман та ін. Джерельною базою статті служить звітність про поїздки науковців, протоколи засідань та періодичні видання.

Метою статті є провести історіографічне дослідження просвітницької діяльності фізико-математичних товариств України другої половини XIX – початку XX століття, яка носила різнобічний характер: публічні лекції, поширення науково-педагогічних знань, видавнича діяльність, аналіз і розробка підручників, обмін науковою інформацією між вітчизняними та зарубіжними вченими.

Просвітницька діяльність товариств набувала різних форм через наукову, видавничу, організаційну та педагогічну діяльність членів товариств. Однією з форм просвітницької діяльності була популяризація фізико-математичних знань в українському соціумі.

Звіт лекційного комітету [11] свідчить про новий етап діяльності Новоросійського товариства з організації системи природничої і математичної освіти, що почався з 24 березня 1895 року. Вже на самому початку своєї діяльності лекційний комітет виробив ряд основних положень. Лекції читалися щодня по дві години, із загального числа слухачів певна частина (у перші два роки 10%) звільнялася від плати за навчання, частина плати за лекції (20%) відраховувалася в лекційний фонд, робота лекторів оплачувалася, лекції формувалися по відділах наук в вигляді систематичного курсу або окремих розділів.

З статті Т. М. Федотової [19] дізнаємося, що початку 1903 року в Одесі дозволено відкрити Вищі жіночі курси. Для прискорення справи професора Новоросійського університету взяли на себе зобов'язання їх безкоштовної організації. 21 вересня 1903 року відбулося офіційне відкриття трирічних жіночих педагогічних курсів, які в 1906 році були перетворені у Вищі жіночі курси у складі фізико-математичного та історико-філологічного факультетів. Більшість викладачів фізико-математичного факультету цих курсів були співробітниками Новоросійського університету, членами Новоросійського товариства природознавців.

Діяльність Київського фізико-математичного товариства виразилась в організації популярних курсів і читанні публічних лекцій. Протоколи засідань товариства [7–10] та «Історія Київського університету» [4] дають відомості, що у 1891 р. члени товариства Броунов, Ігнатівч-Завілейський, Савелев читали публічні лекції, одна половина збору від яких йшла на користь бідних студентів, а інша – призначалась для посилення коштів товариства. У тому ж році публічні лекції на користь потерпілих від неврожаю читали В. П. Єрмаков, П. Н. Венюков, С. М. Богданов, С. Н. Реформатський, П. Я. Армашевський, В. П. Фабриціус та ін. Предметом читання В. П. Єрмакова була його відома лекція «Про викладання алгебри». В 1893–1894 рр. лекції читались на користь фонду ім. М. І. Лобачевського, який збирався Казанським математичним товариством для встановлення пам'ятника знаменитому російському геометру і для призначення премії за твори в галузі геометрії. Лекції читали Р. К.

Савельєв, М. М. Шіллер, В. В. Ігнатівч-Завілейський, І. П. Соколов та ін. Чистий прибуток від цих лекцій був переданий Казанському математичному товариству. У 1904 р. члени товариства читали лекції на користь російських солдат, поранених на Далекому Сході. Організацією публічних лекцій відала особлива комісія товариства, головою якої був В. П. Єрмаков.

Наукова діяльність членів досліджуваних товариств виражалась також в участі у з'їздах. Аналізуючи протоколи 7 з'їзду російських природознавців і лікарів в Одесі з 18 по 28 серпня 1883 року, ми бачимо, багатогранність доповідей вчених про власні дослідження. К. Н. Жук (з Києва) зробив повідомлення «Объем жидкости, как функция температуры при большем давлении» (протокол 3-го засідання секції фізики 22 серпня 1883 року), В. М. Лігіним зроблено повідомлення «О полезном действии инсолаторов» (протокол 4-го засідання секції фізики 24 серпня 1883 року), В. П. Єрмаков зробив повідомлення «О сходимости рядов» (протокол засідання математичної секції 20 серпня 1883 року), М. Є. Жуковський «Об удар двух шаров, из которых один плавает в жидкости», М. Я. Сонін «Обобщения одной формулы Абеля», М. Ф. Хандріков «О решении задачи Кепплера» (протокол засідання математичної секції 22 серпня 1883 року). М. Є. Жуковський повідомив «О графическом решении основного уравнения при вычислении планетных орбит» (протокол засідання математичної секції 26 серпня 1883 року).

З аналізу щоденника X-го з'їзду російських природознавців і лікарів у Києві 1898 року бачимо: 21 серпня на секції фізики Б. П. Вейнберг прочитав повідомлення «Критический обзор определенной скорости света», Г. Г. Де-Метц – «Поляризация X-лучей», «Роль емкости человеческого тела в электрической цепи высокого напряжения», О. О. Косоногов – «Измерения длины электрических волн», М. Д. Пильчиков – «Фотографии молний», М. М. Шіллер – «К выводу изменения упругости насыщенного пара внешним поверхностным давлением», «Теплота растворения газов в жидкости», І. І. Косоногов – «Интерференция электрических колебаний и определение диэлектрических постоянных», М. Д. Пильчиков – «О фотогальваногрании» (22 серпня на секції фізики), Г. Г. Де-Метц – «Измерение емкости человеческого тела», М. М. Шіллер – «Теплота разжижения растворов» (26 серпня), М. Д. Пильчиков – «О действии электрической искры на сопротивление порошка» (27 серпня).

На секції математики П. К. Преображенський доповів результати наукових досліджень «Распространение теории квадратичных форм на мнимое переменное», В. П. Єрмаков «О правильных Римановых поверхностях» (28 серпня).

З аналізу щоденника XI-го з'їзду російських природодослідників і лікарів в Санкт-Петербурзі 20–30 грудня 1901 року бачимо: 20 грудня на секції математики виступили Г. В. Пфейфер «Разделение радикалов в решении абелевых уравнений», В. П. Єрмаков «Однозначные функции с дефектными площадями». На секції фізики – М. М. Шіллер «К термодинамике насыщенных растворов», Н. Д. Пильчиков «Ионизационное поле радия», М. О. Умов «Об отношении между коэффициентами в выражении потенциала земного магнетизма», Г. Г. Де-Метц «О случайном двойном преломлении» (22 грудня), Д. М. Зейлігер «К теории плоских централов» (23 грудня).

Діяльність членів товариства знайшла свій вираз в участі їх у зарубіжних з'їздах і конгресах. Там вони не залишались в ролі пасивних слухачів, а дуже часто виступали, доповідаючи про результати своїх творчих пошуків.

У звіті про відрядження на 4 міжнародний конгрес математиків в Римі 6–11 квітня професор Д. Синцова зазначав: «Вважаю не зайвим з'ясувати мету моєї поїздки в Рим і вказати ті результати, які вона принесла. Мене цікавили диференціальні рівняння. Про рівняння нічого нового почути не вдалося. Зате з'ясувалися деталі новітніх досліджень. Стало ясним, які дослідження в даний момент заслуговують премії на міжнародному конкурсі» [13].

У звіті про відрядження на з'їзд Німецького Математичного союзу 15–21 вересня 1907 року Д. Синцова писав: «... Але значення цих з'їздів лежить не в цих тільки демонстраціях, не в одних доповідях, а в тому живому спілкуванні, яке встановлюється між працівниками науки» [12].

Літом 1895 р. на 67 з'їзд німецьких природознавців і лікарів у Любеку були відряджені проф. Г. К. Суслів (Г. К. Суслів виступив з повідомленням «Сплошная группа вращений Дарбу») і П. М. Покровський. У травні 1904 р. проф. Д. О. Граве був відряджений за кордон для участі у Міжнародному конгресі в Гейдельберзі. В 1908 р. на IV Міжнародному конгресі математиків у Римі з доповідями про свої роботи виступили Г. В. Пфейфер та І. І. Белянкін. В 1911 р. фізико–математичний факультет відкомандирував проф. П. В. Воронця на з'їзд Союзу німецьких математиків.

Не стояло осторонь суспільного життя і приймало активну участь в значних подіях в науковому світі і Харківське математичне товариство, якому присвячена монографія Н. М. Кушлакової [6]. Одним з напрямків такої діяльності була участь товариства як у підготовці, так і в роботі самих з'їздів. Аналізуючи протоколи засідань ХМТ бачимо, що це не поодинокий факт, а послідовна, ґрунтовна й змістовна робота товариства в цьому напрямку. Так, у засіданні 28.02.1897 р. зачитано лист від комітету міжнародного з'їзду математиків у Цюріху із запрошенням прийняти участь в роботі з'їзду. Діяльною була участь членів ХМТ С. Н. Бернштейна й Д. М. Синцова в роботі I Всеросійського з'їзду викладачів математики в Петербурзі, тому в резолюції з'їзду, яка зачитана в засіданні товариства 22.03.1913 р. відмічено, що на наступному з'їзді викладачів математики, що відбудеться в Москві незабаром, бажано бачити представників від Харкова. Ще один з напрямків суспільної діяльності ХМТ – є участь в значних подіях у науковому житті. Найбільш видатною подією перших років існування товариства слід відзначити його участь у святкуванні 100 – річчя з дня народження М. І. Лобачевского. В 1901 р. товариство прийняло активну участь у святкуванні 100–річного ювілею з дня народження українського математика М. В. Остроградського, відрядивши делегацію з трьох осіб – О. М. Ляпунова, М. А. Тихомандрицького й В. А. Стеклова, а також, направивши вітальну телеграму Полтавському Товариству любителів фізики і математики з приводу ювілею акад. Остроградського.

Активну участь ХМТ приймало в суспільному житті міста і держави, у роботі міжнародних конгресів і всеросійських з'їздів викладачів математики. Так, улітку 1913 р. у Харкові проводилась педагогічна виставка. Ця

подія мала неабияке значення для освітан і не залишилась поза увагою преси того часу. Так в «Харьковских губернских ведомостях» за 15 і 18 червня та 2 липня 1913 р. і «Вестнике народного образования» за травень – червень 1913 р. можна знайти короткі огляди стосовно відкриття та проведення педагогічної виставки в Харкові.

Активну участь приймали члени ХМТ у роботі з'їздів викладачів математики. Так, як видно з протоколів, для участі в роботі другого Всеросійського з'їзду викладачів математики, що проходив у Москві в кінці грудня – на початку січня 1914 р. були запрошені члени ХМТ. З 12 пленарних доповідей, зачитаних на з'їзді, шість підготували харківські вчені: три доповіді прочитав Д. М. Синцов, по одній С. Н. Бернштейн, Г. О. Грузинцев, М. М. Салтиков. Вивчення інформаційно–видавничої діяльності, як періодичної, так і нерегулярної, дозволяє зробити важливі висновки про роль Новоросійського товариства в поширенні фізико–математичних знань в українському соціумі.

У дослідженні Г. С. Бобрицької [1] окреслено основні форми громадсько–просвітницької діяльності членів Харківського математичного товариства (науково–організаційної, видавничої, педагогічної, участь у наукових та педагогічних з'їздах).

Вивченню періодичної преси товариств Півдня України присвячені дослідження В. С. Савчука [18]. Один з напрямків видавничої діяльності полягав в налагодженні випуску періодичних збірників, журналів, записок, праць, в яких відбивалися і наукові досягнення, і поточне життя.

Особливий інтерес представляють періодичні видання, що знаходилися у сфері впливу природничонаукових товариств Півдня Російської імперії. І в першу чергу це журнал «Вісник дослідної фізики та елементарної математики», діяльність якого в галузі математичних наук та його вплив на наукову і педагогічну життя Російської імперії розглянуто в деяких роботах. В більшій мірі існування цього видання пов'язано з Одесою, Новоросійським товариством природознавців. Заснований спочатку 1884 р. в Києві В. П. Єрмаковим як «Журнал елементарної математики», з 1886 р. він став виходити під вищенаведеним найменуванням. Видавцем його з цього ж року, за погодженням з В. П. Єрмаковим, став відомий педагог–фізик Е. К. Шпачинський.

У зв'язку з відкриттям у НТП в 1876 р. математичного відділення постало питання про заснування його спеціального органу. З'явилось перше математичне видання першого математичного товариства в Україні. Рішення про випуск «Записок математичного відділення Новоросійського товариства природознавців» (Записки МВ НТП) було прийнято у квітні 1877 р., а перший том тиражем 500 прим. вийшов в 1878 р.

В монографії Н. М. Кушлакової [6] знаходимо відомості про видавничу справу Харківського математичного товариства. З самого початку своєї діяльності Харківське математичне товариство видавало журнал, який з 1888 року носив назву «Сообщения Харьковского математического общества» (СХМО).

Аналіз джерел та літератури свідчить про те, що товариства відігравали провідну роль у розвитку і популяризації природничих наук в Україні в другій половині XIX – початку XX ст. Здійснюючи і узагальнюючи наукові дослідження в галузі природознавства, товариства тим самим допомагало вивченню фізико–математичних

наук у школах. Досягали мети і шляхом спорядження екскурсій та експедицій, проведенням дослідів. За результатами проведеної роботи друкувалися наукові праці, читалися публічні лекції, проводилися регулярні зібрання для читання рефератів, повідомлень. Плідна наукова і просвітницька діяльність товариств при університетах безумовно сприяла вихованню в них висококваліфікованих наукових кадрів. Поряд з широкою науково-дослідною і просвітницькою практикувалися зарубіжні наукові відрядження, публікація праць в іноземних журналах, з метою популяризації досягнень українських науковців.

Список використаних джерел

1. Бобрицька Г. С. Педагогічні погляди та громадсько-просвітницька діяльність членів Харківського математичного товариства к. XIX – поч. XX ст.: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / Г. С. Бобрицька. – Кіровоград, 2014. – 20 с.
2. Дневник X-го съезда русских естествоиспытателей и врачей в Киеве / под ред. Л. Л. Лунда. – К., 1898.
3. Дневник XI-го съезда русских естествоиспытателей и врачей в С.-Петербурге 20–30 декабря 1901 г. / под ред. Б. К. Полянова. – С.-Петербург, 1902 г.
4. Історія Київського університету (1834–1959) / за ред. О. З. Жмутського. – К., 1959. – 345 с.
5. Київське математичне товариство [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mathsociety.kiev.ua/history.html>.
6. Кушлакова Н. М. Харківське математичне товариство: історія заснування, розвитку та діяльності (1879–1930) / Н. М. Кушлакова, В. С. Савчук. – Дніпропетровськ: ІМА–ПРЕС, 2009. – 244 с.
7. Отчёт и протоколы физико-математического общества при университете Св. Владимира за 1893 год. – К., 1894. – 52 с.
8. Отчёт и протоколы физико-математического общества при университете Св. Владимира за 1892 год. – К., 1893. – (Отт. из Университетских Изв. за 1893 г.).
9. Отчёт и протоколы физико-математического общества при университете Св. Владимира за 1894 год. – К., 1895.
10. Отчёт и протоколы физико-математического общества при университете Св. Владимира за 1904 год. – К., 1905.
11. Отчет лекционного комитета за 1895 г. – Одесса, 1896. – 56 с.
12. Отчёт о командировке на съезд Немецкого математического союза 15–21 сентября 1907 г. / Д. Синцов. – Х., 1907. – 12 с.
13. Отчёт о поездке на четвертый международный конгресс в Риме / Д. Синцов. – К., 1909. – 9 с.
14. Протоколы заседаний Харьковского математического общества за 1897 г. // Сообщения ХМО. Сер. 1. – №1. – С.1–2, 58–59; №2. – С.61–62, 64–65.
15. То же за 1910 г. // Сообщения ХМО. Сер. 2. – Т.11. – С.291–300.
16. То же за 1913 г. // Сообщения ХМО. Сер. 2. – Т.13. – С.1–6.
17. То же за 1915 г. // Сообщения ХМО. Сер. 2. – Т.14. – С.1–7.
18. Савчук В. С. Періодична преса як джерело з історії громадсько-наукових об'єднань природознавців Півдня Російської імперії / В. С. Савчук // Вісник Дніпропетровського державного університету. Історія та археологія. – 1998. – №3. – С.50–57.
19. Федотова Т. Н. О высшем женском образовании в Одессе / Т. Н. Федотова // Труды Одесского университета. – Т.151. – Сер.: Филологические науки. – 1961. – Вып.11. – С.184–191
20. Фурман І. В. Київське фізико-математичне товариство: напрямки його діяльності (друга половина XIX – початок XX ст.) [Електронний ресурс] / І. В. Фурман // Актуальні проблеми сучасної науки: матеріали Дев'ятої Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (22–24 жовтня 2012 р.). – Режим доступу: <http://intkonf.org/furman-i-v-kiyivske-fiziko-matematichne-tovarisstvo-napryamki-yogo-diyalnosti>.

References

1. Bobryts'ka H. S. Pedagogichni pohlyady ta hromads'ko-prosvitnyts'ka diyal'nist' chleniv Kharkivsk'oho matematychnoho tovarystva k. XIX – poch. XX st.: avto-ref. dys. kand. ped. nauk: 13.00.01 / H. S. Bobryts'ka. – Kirovohrad, 2014. – 20 s.
2. Dnevnik X-go s'ezda russkikh estestvoispytateley i vrachey v Kieve / pod red. L. L. Lunda. – K., 1898.
3. Dnevnik XI-go s'ezda russkikh estestvoispytateley i vrachey v S.-Peterburge 20–30 dekabrya 1901 g. / pod red. B. K. Polyanova. – S.-Peterburg, 1902 g.

4. Istoriya Kyyivs'koho universytetu (1834–1959) / za red. O. Z. Zhmut's'koho. – K., 1959. – 345 s.

5. Kyyivs'ke matematychnе tovarystvo [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.mathsociety.kiev.ua/history.html>.

6. Kushlakova N. M. Kharkivsk'ke matematychnе tovarystvo: istoriya zasnuvannya, rozvytku ta diyal'nosti (1879–1930) / N. M. Kushlakova, V. S. Savchuk. – Dnipropetrovs'k: IMA–PRES, 2009. – 244 s.

7. Otchyot i protokolyi fiziko-matematicheskogo obschestva pri universitete Sv. Vladimira za 1893 god. – K., 1894. – 52 s.

8. Otchyot i protokolyi fiziko-matematicheskogo obschestva pri universitete Sv. Vladimira za 1892 god. – K., 1893. – (Ott. iz Universitetskikh Izv. za 1893 g.).

9. Otchyot i protokolyi fiziko-matematicheskogo obschestva pri universitete Sv. Vladimira za 1894 god. – K., 1895.

10. Otchyot i protokolyi fiziko-matematicheskogo obschestva pri universitete Sv. Vladimira za 1904 god. – K., 1905.

11. Otchet lektsionnogo komiteta za 1895 g. – Odessa, 1896. – 56 s.

12. Otchyot o komandirovke na s'ezd Nemetskogo matematicheskogo soyuza 15–21 sentyabrya 1907 g. / D. Sintsov. – H., 1907. – 12 s.

13. Otchyot o poezdke na chetvertiy mezhdunarodnyy kongress v Rime / D. Sintsov. – K., 1909. – 9 s.

14. Protokolyi zasedaniy Harkovskogo matematicheskogo obschestva za 1897 g. // Soobscheniya HMO. Ser. 1. – №1. – S.1–2, 58–59; №2. – S.61–62, 64–65.

15. To zhe za 1910 g. // Soobscheniya HMO. Ser. 2. – T.11. – S.291–300.

16. To zhe za 1913 g. // Soobscheniya HMO. Ser. 2. – T.13. – S.1–6.

17. To zhe za 1915 g. // Soobscheniya HMO. Ser. 2. – T.14. – S.1–7.

18. Savchuk V. S. Periodychna presa yak dzherelo z istoriyi hromads'ko-naukovykh ob'yednan' pryrodoznavtsiv Pivdnyia Rosiys'koyi imperiyi / V. S. Savchuk // Visnyk Dnipropetrovs'koho derzhavnogo universytetu. Istoriya ta arkeolohiya. – 1998. – №3. – S.50–57.

19. Fedotova T. N. O vyisshem zhenskom obrazovanii v Odesse / T. N. Fedotova // Trudyi Odesskogo universiteta. – T.151. – Ser.: Filologicheskie nauki. – 1961. – Vyip.11. – S.184–191

20. Furman I. V. Kyyivs'ke fizyko-matematychne tovarystvo: napryamky yoho diyal'nosti (druga polovyna XIX – pochatok XX st.) [Elektronnyy resurs] / I. V. Furman // Aktual'ni problemy suchasnoyi nauky: materialy Dev'yatoyi Mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf. (22–24 zhovtnya 2012 r.). – Rezhym dostupu: <http://intkonf.org/furman-i-v-kiyivske-fiziko-matematichne-tovarisstvo-napryamki-yogo-diyalnosti>.

Zhyvotivska D. M., graduate student SHEE «Pereiaslav–Khmelnitsky state pedagogical university named after Hryhorii Skovoroda» (Ukraine, Pereiaslav–Khmelnitsky), diana7454@ukr.net

Educational activities Physical and Mathematical Societies of Ukraine second half of XIX – early XX century

The author of the article provides the analysis of the educational activity of Kiev physico-mathematical society, Kharkov mathematical society and Novorossiysk mathematical society based on literature, published sources of information and periodicals. The present research shows the main areas of activities of scientific societies such as giving public lectures, carrying on an intense publishing activity, writing textbooks and providing exchange of information between domestic scientists and scholars abroad. Members of physico-mathematical societies took part in public events dedicated to the celebration of anniversaries of the well-known scholars, also they participated in a variety of exhibitions and congresses. The publishing activity of scientific societies which contributed to the propagation of physico-mathematical knowledge has been analyzed.

It has been inferred from the results of the research that educational and scientific activities of the societies at universities contributed to training highly qualified specialists. Together with a wide range of research and educational activities, it was common for the societies to arrange academic trips abroad and to have scientific publications in a number of international academic journals for the purpose of popularization of achievements of Ukrainian scholars.

Keywords: physico-mathematical societies, journals, conventions, international congresses, public lectures, minutes of meetings.

Животовская Д. Н., аспирантка, ГВУЗ «Переяслав–Хмельницкий педагогический университет им. Григория Сковороды» (Украина, Переяслав–Хмельницкий), diana7454@ukr.net

Просветительская деятельность физико-математических обществ Украины второй половины XIX – начала XX века

На основе литературы, опубликованных источников и периодических изданий осуществлен анализ просветительской деятельности Киевского физико-математического общества, Харьковского математического общества и Новороссийского математического общества. В исследовании раскрыты основные направления деятельности обществ, которые

заключили в організації публичних лекцій, видавничої діяльності, розробці учебників, обміну науковою інформацією між українськими та зарубіжними ученими. Члени фізико-математических обществ участвовали в общественных мероприятиях, посвященных празднованию юбилеев выдающихся ученых, в проведении выставок, съездов. Проанализировано издательскую деятельность научных обществ, что способствовало распространению физико-математических знаний. Одно из направлений издательской деятельности заключалось в налаживании выпуска периодических сборников, журналов, записок, работ, в которых отражались и научные достижения, и текущая жизнь.

В процессе исследования было выяснено, что научная и просветительская деятельность обществ при университетах, безусловно, способствовала воспитанию в них высококвалифицированных научных кадров. Наряду с широкой научно-исследовательской и просветительской практиковались зарубежные научные командировки, публикация трудов в иностранных журналах, с целью популяризации достижений украинских ученых.

Ключевые слова: физико-математические общества, периодические издания, съезды, международные конгрессы, публичные лекции, протоколы заседаний.

* * *

УДК 94(470+571)«1856–1857»

Березовська В. В.,
кандидат історичних наук, доцент кафедри
Гуманітарних дисциплін, Ізмаїльський факультет
Одеської національної морської академії
(Україна, Ізмаїл), matcik2@mail.ru

ДУНАЙСЬКІ КНЯЗІВСТВА НА ШЛЯХУ ДО НЕЗАЛЕЖНОСТІ: НЕВАДАЛІ СПРОБИ 1856–1857 РР.

Аналізується політика великих європейських країн – Франції, Англії, Австрії, Росії, а також Туреччини щодо питання про можливість набавня незалежності та політичної самостійності Дунайським князівствам. Після закінчення Східної (Кримської) війни питання об'єднання румунських земель набуває нового звучання та стає одним з головних у європейській дипломатії. На жаль, жодна з європейських країн не бажала дійсного об'єднання румунських земель, тому перші спроби вирішити це питання та провести вибори до самостійних урядів закінчилися безрезультатно. Не зважаючи на умови Паризького миру (1856 р.) та наступні розпорядження турецького уряду, вирішити це питання протягом 1856–1857 рр. так і не вдалося.

Ключові слова: Дунайські князівства, румунські землі, унітаристський рух, європейська дипломатія, Паризький трактат.

Протягом кількох століть землі Дунайських князівств знаходились під владою турецьких феодалів. Довготривале панування турок у регіоні було серйозною перешкодою для розвитку економіки країни, гальмувало створення національної держави. Лише поступовий визвольний рух румунського народу призвів до послаблення влади Порти в князівствах [16, с. 149]. Проте у Туреччині з'явилось багато послідовників: Балкани були тим перехрестям, де стикались інтереси більшості європейських країн. Протягом тривалого часу «східне питання» було одним з актуальних в європейській дипломатії.

Проте реальні умови для повного, остаточного визволення Молдавії та Валахії від суверенітету Порти з'явилися в 50–70-х рр. XIX ст. Об'єднанням Молдавського та Валаського князівств в 1859 р. було закладено основи єдиної національної румунської держави.

Актуальність проблематики даної статті визначається тим, що історія Румунії кінця 50-х рр. XIX ст. в сучасній українській історичній науці – одна з малодосліджених тем. До того ж, нової актуальності та сучасного значення набуває необхідність аналізу ролі та місця європейських держав у процесах протистояння агресору та допомоги в отриманні незалежності.

Питання об'єднання Дунайських князівств і утворення Румунської держави на сьогодні має певні історіографічні надбання. Окремі аспекти теми в тій чи іншій мірі були предметом уваги з боку істориків. Серед досліджень

початку XX ст. ми виділяємо роботу Н. Борецького–Бергфельда [2], а також збірку статей під редакцією Е. Лавісса та А. Рамбо [14]. Названі автори були фактично одними з перших, хто спробував визначити місце та роль європейських країн в процесі набуття незалежності Румунією. Праця істориків В. Гросула та С. Чертана [8] висвітлює відношення західноєвропейських держав до боротьби Молдавії та Валахії за об'єднання та незалежність. Питання об'єднання Дунайських князівств знаходилися також в полі зору румунських істориків Н. Аденілоане [1], К. Джуреску [9].

Серед істориків радянського та сучасного періоду найбільш активно займався даною проблематикою В. Виноградов – автор кількох монографій та чисельних наукових статей з означеної теми [3–7], в яких міститься огляд соціально-економічних та політичних передумов об'єднання Молдавії та Валахії, аналіз боротьбу європейських держав навколо цього питання. Серед сучасних досліджень можна відзначити праці А. Кулакова [17], В. Дроздова [10].

Зміни сучасних реалій європейської системи загальної безпеки, потреба в комплексному дослідженні процесу об'єднання Дунайських князівств потребують подальшого комплексного узагальнення та об'єктивної оцінки політики європейських країн щодо означеного процесу.

Після закінчення Східної (Кримської) війни (1853–1856 рр.) питання про об'єднання румунських земель набувають нового звучання. Категорично проти об'єднання Дунайських князівств виступала Туреччина, яка побоювалася, що отримання князівствами незалежності може стати «поганим» прикладом для інших країн Балканського півострову [4, с. 62]. Англія, не бажаючи порушувати свої давні торговельні зв'язки з Портою, висловлювалася також проти незалежності князівств.

Аналогічної точки зору дотримувалася й Австрія, яка ще під час війни захопила території Молдавії та Валахії, й розраховувала затриматися тут надовго. Тому надання незалежності Дунайським князівствам не входило в плани Габсбургів [15, с. 47].

Франція, прагнучи витіснити Англію, Австрію, Росію, намагалася поставити під економічний та політичний контроль Молдавію та Валахію [3, с. 114–115]. В березні 1855 р. на конференції послів держав у Відні французький делегат запропонував створення єдиної Румунської держави, чим викликав невдоволення з боку турецького, англійського, австрійського представників. Справедливості раді зауважимо, що французи не були послідовними та беззаперечними прибічниками об'єднання Дунайських князівств, а розглядали їх лише як «розміну карту» в своїх дипломатичних комбінаціях [13, с. 556].

Російська імперія також намагалася вігідно використати вирішення питання про надання Молдавії та Валахії незалежності, розраховуючи, що, з одного боку, це послабить владу Туреччини, а з іншого – не дозволить Австрії хазайнувати в князівствах [11, с. 171]. Окрім цього, російським дипломатам не давала спокою думка про шляхи розколу антиросійської коаліції, що існувала на той час в Європі, й перспектива посварити Англію та Францію, вміло використавши питання щодо Дунайських князівств, видавалася досить реальною. До того ж, підтримка ідеї незалежності князівств, дозволяла Росії